

Грабарєв А.В.

к.е.н., декан ф-ту інформаційних систем і технологій

Домрачев В.М.

к.е.н., доц.. каф. інформаційних систем та математичних дисциплін,
ПВНЗ «Європейський університет»

ЗМІНА НАПРЯМКУ КРЕДИТУВАННЯ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКРИЗОВИХ ЗАХОДІВ

Hrabaryev A.

Ph.D., Dean of the Faculty of Information Systems and Technology

Domrachev V.

Ph.D., Associate Professor of Information Systems
and mathematical sciences
PHEI «European University»

CHANGE CREDITING ECONOMY BRANCHES UKRAINE AS A TOOL ANTI-CRISIS MEASURES

АНОТАЦІЯ. У статті проведено аналіз ефективності кредитування банками окремих галузей економіки та галузевих ризиків банків України, виявлена залежність прибутку банку від частки кредитів у галузь у кредитному портфелі.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: галузевий ризик, комерційні банки, кредитування підприємств галузі.

ANNOTATION. The article analyzes the efficiency of bank lending of individual industries and industry risks banks in Ukraine, discovered the dependence of profit on the share of bank loans in the loan portfolio in the industry.

KEY WORDS: sectoral risk, commercial banks, credit industry.

Постановка проблеми. Фінансова криза пов'язана з агресією Росії проти України збільшила дисбаланси в українській банківській системі. З іншого боку, завершився поточний етап надування бульбашок на ринках спекулятивних активів України. У банках виникає питання: кого кредитувати? Тому для банків стає актуальним питання аналізу галузевих ризиків кредитування з урахуванням конкурентоспроможності галузей.

Мета статті — проаналізувати ризики кредитування окремих галузей української економіки, запропонувати методи оцінки банком ризиків кредитування окремих галузей економіки України; визначити можливі шляхи вирішення питання відновлення банками кредитування економіки.

Виклад основного матеріалу. Ключовою умовою сталого економічного зростання України є забезпечення фінансової стабільності, яка потребує системного підходу до всіх складових фінансової системи у їх взаємодії та під впливом зовнішніх факторів, породжених процесами глобалізації. Нагальним завданням є об'єктивна оцінка ризиків, пов'язаних з впливом загроз на фінансову стабільність держави. Зв'язок потоків товарів і відповідних потоків грошових коштів між галузями економіки — важливий чинник економічного зростання. Нестача певної галузі у кредитних ресурсах може призвести до негараздів у цій галузі.

Кредитний ризик — це ймовірність фінансових втрат внаслідок невиконання позичальниками своїх зобов'язань. Важливу складову кредитного ризику являє галузевий ризик, який впливає з невизначеності щодо перспектив розвитку галузі позичальника.

При переході до моделі розвитку сучасної економічної системи стає важливим аналіз галузевих ризиків кредитування, які пов'язані з невідповідністю потоків капіталу грошовим потокам в економіці, що у свою чергу зменшує ефективність виробництва та уповільнює економічне зростання.

Існуючі методології аналізу ризиків кредитування галузей. Існує кілька методологій аналізу галузевого ризику кредитування, одна з яких базується на моделі Портера. Для проведення огляду галузевого ризику розглянемо діаграму (рис. 1).

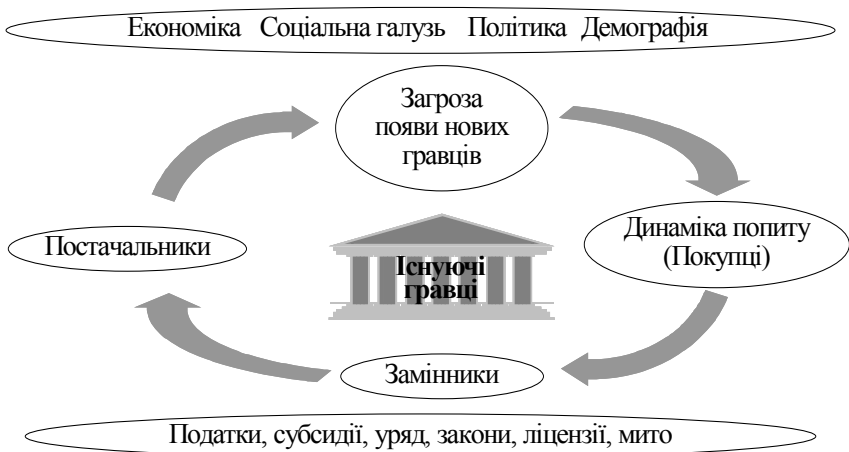

Рис. 1. Модель Портера для оцінки галузевого ризику

Ситуація в кожній галузі визначається п'ятьма конкурентними силами, на яких ґрунтується модель Портера. Розглянемо основні чинники конкурентоспроможності галузі.

Частка ринку. Велика частка ринку однієї або кількох компаній означає їх домінування в галузі, що підвищує ступінь ризику стосовно інших компаній. Наприклад, маленькій компанії з виробництва електроніки необхідно докласти значних зусиль для того, щоб конкурувати з розвиненими транснаціональними корпораціями.

Витрати на «розкручування». У той час як клієнт банку несе високі витрати на «розкручування» нових торгових марок (наприклад, витрати на отримання ліцензій і підписання контрактів), його конкуренти можуть легко зайняти частку ринку.

Вживання. Деякі неефективні і нерентабельні конкуренти, незважаючи на свої високі непотрібні витрати або низьку залишкову вартість постійних активів, можуть продовжувати існувати, тим самим знижуючи прибутковість інших.

Рівень постійних витрат. Високий рівень постійних витрат і низький рівень змінних витрат можуть зумовити зростання цінової конкуренції.

Диференціація продуктів, торгові марки. Досягнення задовільної частки ринку може виявитися дуже складним завданням на ринку, на якому домінують сильні торгові марки (наприклад, Coca-Cola).

Нові конкуренти. Подібний аналіз має бути проведений стосовно нових гравців на ринку. Легкість входження в ринок збільшує ризик для всіх працюючих компаній галузі. Нижче перераховано можливі бар'єри для входу нових гравців у ринок.

Ефект масштабу. Це означає, що нові гравці повинні входити на ринок або маючи широку виробничу базу, або нести витрати й отримувати менший прибуток. З цієї причини навряд чи можна чекати появи нових гравців у важкій промисловості, наприклад, в автомобілебудуванні або суднобудуванні.

Технологія та спеціальні знання. Нові гравці можуть не мати можливості вийти на ринок, на якому потрібні спеціальні знання або патенти.

Ефект «кривої навчання». «Крива навчання» у виробництві означає, що питома собівартість одиниці продукції знижується зі зростанням обсягу виробництва. Питома собівартість продукції нових гравців вище.

Потреба в капіталі. Необхідність вкладення значних коштів в обладнання, землю, робочий капітал тощо може зашкодити появі нових гравців.

Довіра до певних торгових марок. Вхідження на ринок, на якому присутні широко відомі бренди, може виявитися вельми складним. Довіра до відомих торгових марок — це, мабуть, найбільший бар'єр входу на такі ринки, як безалкогольні напої, ліки, косметика, автомобілі й т.п.

Вплив з боку споживачів. Споживачі можуть вплинути на зниження цін, зажадати підвищення якості або розширення послуг, або можуть зіштовхнути конкурентів один з одним у збиток рентабельності в галузі, де споживачі володіють істотною силою.

Причини, з яких споживачі можуть мати вагу в галузі, наведено нижче.

Великі обсяги споживання — коли один або кілька покупців споживають винятково значні обсяги продукції галузі. Наприклад, деякі великі торгові групи можуть диктувати свої умови багатьом виробникам.

Стандартні або взаємозамінні продукти. Такі продукти полегшують для покупця зміну постачальника.

Гнучкість споживачів — наявність вибору, наприклад, використання продукції галузі або організація власного виробництва необхідних товарів.

Вплив з боку постачальників. Постачальники часто можуть мати можливість піднімати ціни або знижувати обсяги поставок чи якість продукції й послуг у галузі. Вони можуть посилити свій вплив за наявності таких умов: унікальний чи диференційований продукт; конкретна галузь не є важливим покупцем групи постачальників; монополія чи олігополія; рідкісний продукт.

Загроза з боку заміників. Компанії однієї галузі часто можуть конкурувати з компаніями іншої галузі, оскільки їхні продукти є взаємозамінними. Наприклад, виробники окулярів конкурують з виробниками контактних лінз, цукор — зі своїм штучним заміником і т.п.

Нова технологія здатна швидко створити замітник, і окремі галузі можуть бути зруйновані за один день. Цікаво прогнозувати майбутнє багатьох відносно недавно винайдених продуктів, наприклад, DVD-програвачів, компакт-дисків або навіть персональних комп'ютерів. Причини, з яких замітники можуть стати основною загрозою для галузі: приваблива ціна; легкодоступність; низька вартість; розрахунок покупця на його покращені характеристики.

Водночас модель Портера не враховує впливу кредитних ресурсів на діяльність підприємства. Ця модель передбачає, що

підприємство має необмежений доступ до дешевих кредитних ресурсів. Їхня нестача може призвести до падіння виробництва та прибутку. Підприємство скорочує працівників, які не отримують заробітну плату і знижують споживчий попит в економіці. Падіння споживчого попиту у країні у свою чергу спричиняє зупинку інших підприємств, чия продукція не споживається. Розширення моделі Портера наведено у роботі [1]. Додатково з'являються фактори, які характеризують якість кредитів, наданих у галузь.

Стан галузевого кредитування банками України. Нижче проаналізовано ефективність кредитування банками окремих галузей економіки та галузевих ризиків банків України, запропоновано методи оцінки банком ризиків кредитування окремих галузей вітчизняної економіки.

Динаміка зміни обсягу кредиту не завжди співпадає з динамікою доданої вартості галузі (рис. 2). У період сучасної фінансової кризи одним з найголовніших видів ризику є галузевий ризик. При аналізі галузевого ризику необхідно враховувати такі чинники: діяльність фірм даної галузі, а також суміжних галузей за певний (вибраний) період часу; наскільки діяльність фірм даної галузі стійка в порівнянні з економікою країни в цілому; які результати діяльності різних фірм усередині однієї і тієї ж галузі, чи є значна розбіжність у результатах.

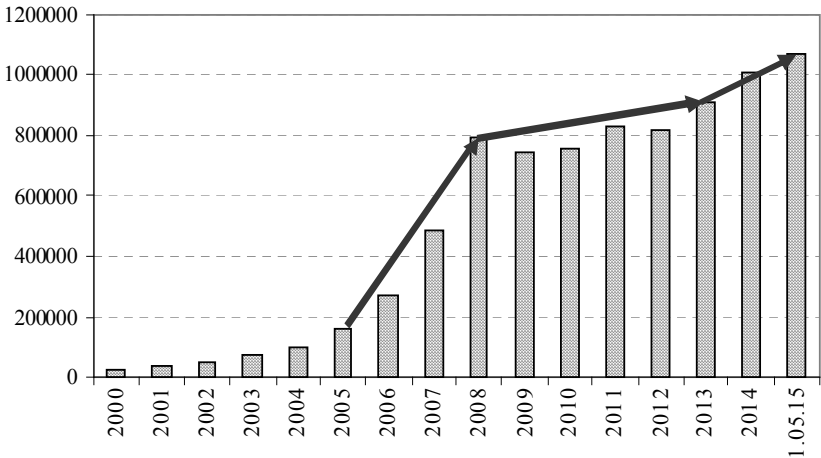

Рис. 2. Динаміка наданих кредитів банками України, млн грн

Джерело: НБУ.

З роботою підприємств галузі, а отже, і з рівнем галузевого ризику безпосередньо пов'язана стадія промислового життєвого циклу галузі та внутрігалузева конкуренція. Доступ підприємств галузі до джерел кредитування є одним із вирішальних чинників розвитку національної економіки. Зміна пріоритетів кредитування банками підприємств тієї чи іншої галузі пов'язана як із внутрішніми, так і з зовнішніми чинниками [2].

Про рівень внутрігалузевої конкуренції можна судити за такою інформацією: ступінь цінової та нецінової конкуренції; легкість або складність входження організації у галузь; наявність або недолік близьких і конкурентоздатних за ціною замінників; ринкова здатність покупців; ринкова здатність постачальників; політичне й соціальне оточення.

Проте перелічені умови, в яких функціонує галузь, схильні до несподіваних, іноді різких змін. Тому банкам необхідно постійно враховувати галузеві ризики.

Огляд галузевого ризику Для оцінювання та управління різними типами ризиків використовуються різні методи. Розглянемо питання управління банком кредитним ризиком, який враховує галузеві ризики, оскільки основний прибуток українські банки отримують за рахунок кредитних операцій. Частку кредитного ризику, пов'язаного з ризиком кредитування окремої галузі, назовемо галузевим ризиком кредитування.

Працівник банку, що приймає рішення про кредитування, повинен бути добре обізнаним щодо різних чинників ризику при кредитуванні і вміти системно аналізувати зовнішні фактори ризику, які впливають на галузевий ризик. Ці чинники можуть належати до двох різних категорій: ризики, що виникають поза компанією; ризики, пов'язані з компанією.

Усі компанії, які працюють у певній галузі (кораблебудування, автомобілебудування, торгівля бензином, розробка програмного забезпечення, землеробство, готельний бізнес і т.п.), стикаються з певними загальними ризиками, які зовсім не схожі на ризики, властиві іншій галузі. Наприклад, зрозуміло, що міра ризику в комп'ютерній або ІТ-сфері, які бурхливо розвиваються, вище, ніж при торгівлі бензином.

Кредитування економіки України (суб'єктів господарювання) вже у серпні 2010 р. відновилося на докризовому рівні (рис. 3) і продовжило зростати на протязі 2011–2015 рр. Слід зауважити, що банки зменшують споживче кредитування і збільшують кредитування галузей економіки.

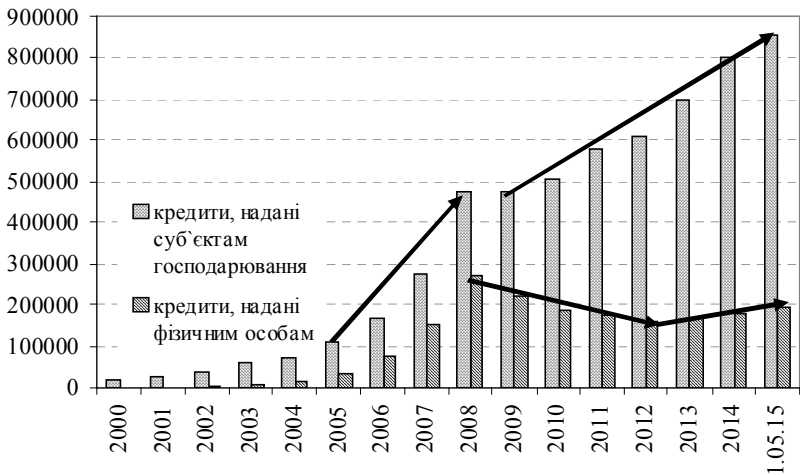

Рис. 3. Динаміка наданих кредитів банками України, млн грн

Джерело: НБУ.

Важливо з'ясувати чи є динаміка галузевого ВВП індикатором галузевого ризику і як залежить прибуток банку від кредитування певної галузі, адже багато підприємств прибуткових галузей працюють за власні кошти без залучення кредитів або за рахунок державного бюджету (рис. 4).

Рис. 4. Стан кредитного портфеля банків України на 01.01.12 р.

Джерело: НБУ.

Порівняння розподілу кредитного портфеля банків України у 2011 році (рис. 4) з відповідним розподілом у 2015 р. (рис. 5) свідчить, що галузі по різному використовують кредитні ресурси банків.

Має місце велика концентрація портфеля у галузях торгівлі та операцій з нерухомим майном, слабка диверсифікація та недостатня увага ліквідності ринків.

Основними стратегічними чинниками, що визначають можливості зростання вартості бізнесу, є економічні характеристики галузі (привабливість ринку) і конкурентна позиція бізнесу усередині неї. За станом на травень 2015 року значно скоротилась доля кредитування операцій з нерухомістю, зросла доля кредитів у переробну промисловість.

Рис. 5. Стан кредитного портфеля банків України на 01.05.15 р.

Джерело: НБУ.

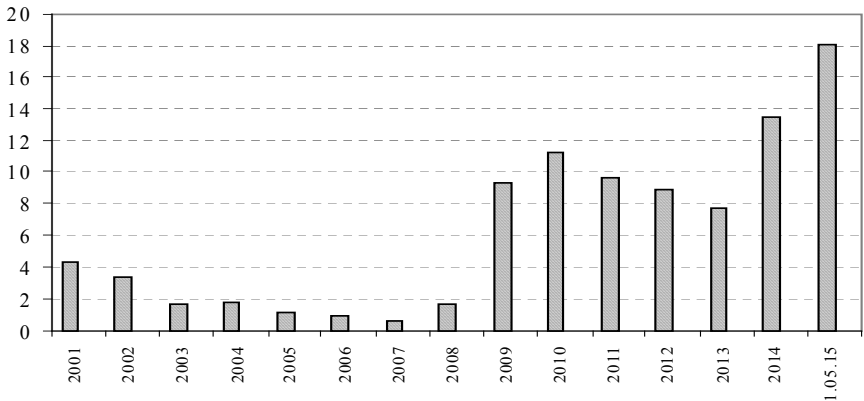

Рис. 6. Зміна частки прострочених кредитів у кредитному портфелі банківської системи України у 2001–2015 рр., %.

Джерело: НБУ.

Для різних галузей на різних часових інтервалах прибутковість і ризики неоднакові, вони неоднакові й для різних галузевих сегментів. Під час кризи відбувся перерозподіл галузевої структури кредитного портфеля банків України, проте не всі галузі постраждали однаково і не однаково почали відновлюватись. На сучасному етапі розвитку економіки України значно збільшилась частка прострочених кредитів у кредитному портфелі банків (рис. 6). Докризового рівня проблемних кредитів за станом на 01.05.2015 не досягла жодна з основних галузей економіки України.

Висновок. Під час кризи в Україні відбулася значна зміна ризиків кредитування окремих галузей. Головним антикризовим заходом Уряду є прийняття рішення відносно стратегії розвитку окремих галузей, які є стратегічно важливими для України. Потрібно вирішити, які галузі доцільно підтримувати: ті, які найбільше постраждали внаслідок кризи, або ті, що є стратегічно важливішими або ті, які є найприбутковішими.

Крім принципового вирішення стратегічних цілей розвитку галузей, необхідно оцінити дієвість можливого застосування інструментів антикризових заходів, вирішити за рахунок кого забезпечити галузі фінансовими ресурсами — держави (шляхом зміни податкового навантаження), чи через заохочування підприємців (наприклад, за рахунок запровадження державно-приватного партнерства).

Для ефективного реагування та згладжування наслідків таких етапів світової фінансової кризи та підтримки окремих галузей економіки потрібна розробка системи антикризового реагування й створення системи моніторингу ризиків; розбудова інфраструктури і механізмів руху капіталів серед сегментів фінансового ринку; активізація кредитної діяльності банків з державним капіталом; розширення інструментів впливу на грошово-кредитний ринок і впровадження нових інструментів для оцінювання ризиків кредитування галузей як елементу системи антикризових заходів.

Література

1. *Домрачев В.М.* Формування монетарної політики в Україні: Монографія / Домрачев В.М. — К.: Видавництво «Логос», 2012. — 467 с.
2. *Домрачев В.М.* Методи оцінки банком ризиків кредитування окремих галузей економіки України / В.М. Домрачев // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. — 2011. — Т. 31. — С. 63–70.
3. *Любіч О.О.* Фінансова стабільність та інструменти запобігання фінансовим кризам: міжнародний досвід і рекомендації для України (Любіч О.О., Домрачев В.М.) // Фінанси України — 2011. — № 5. — С. 78–93.

Reference

1. Domrachev V.M. Formation of Monetary Policy in Ukraine: Monograph / Domrachev V.M.- K .: Publishing House «Logos», 2012. — 467 p.
2. Domrachev V.M. Methods of assessing bank risk lending some industries Ukraine / Domrachev V.M. // Problems and prospects of the banking system of Ukraine: Coll. Science. works. — 2011. — Т. 31. — S. 63–70.
3. Lyubich O.O. Financial stability and prevent financial crises instruments: international experience and recommendations for Ukraine (Lyubich A.A., Domrachev V.M.) // Finance Ukraine — 2011. — № 5. — P. 78–93.